

УДК 349.422

Микола Чабаненко,

докт. юрид. наук, доцент,

професор кафедри цивільного, трудового та господарського права

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

ДОГОВІР КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ ПОСІВІВ ЯК РІЗНОВИДУ НЕЗАВЕРШЕНОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

У статті автором піднімаються питання визначення та вирішення проблем нормативно-правового врегулювання порядку та особливостей договору купівлі-продажу посівів як різновиду незавершеного сільськогосподарського виробництва. Автором порушуються проблеми оподаткування діяльності сільськогосподарських товаровиробників. Визначено, що чинним законодавством досить фрагментарно та неповно вирішуються проблеми врегулювання суспільних відносин, пов'язаних із купівлею-продажем незавершеного виробництва. Автором підкреслюється необхідність формування спеціальних норм законодавства у частині визначення сутності договору купівлі-продажу посівів та особливостей оподаткування результатів такої діяльності.

Ключові слова: договір, незавершене сільськогосподарське виробництво, оподаткування, посіви, сільськогосподарський товаровиробник, ціна.

Постановка проблеми. Сільське господарство – одна з найважливіших галузей господарського комплексу України, яка відіграє важливу роль у зміцненні економіки країни, підвищенні життєвого рівня населення і вирішенні соціально-економічних проблем.

Продукція сільськогосподарського господарства є ресурсним складником виробництва у різних галузях національного господарства, а в харчовій промисловості – її основою. Від ступеня насичення ринку продовольчими товарами сільськогосподарської переробки, їхньої якості та ціни (доступності) залежить забезпечення населення продуктами харчування, що, своєю чергою, є одним з основних завдань виробництва.

За офіційними даними Державної служби статистики, незважаючи на триваючу аграрну кризу, сільське господарство є найприбутковішою галуззю економіки України. Так, у 2017 році прибуток отримало 90 % підприємств, задіяних у сільськогосподарському виробництві. На другому місці опинилися суб'єкти господарювання у сфері охорони здоров'я (79 %) і торгівлі – 76 % [1].

Сільськогосподарське виробництво останні 7 років показує зростання експорту сільськогосподарської продукції на 54 %, при цьому спостерігається збільшення частки сектора у ВВП України з 7,5 % у 2010 році до 11,6 % у 2016 році. Протягом 2010-2017 років в Україні відбувалося найбільше зростання виробництва соєвих бобів, удвічі – насіння соняшнику, в 1,75 разу – зернових і зернобобових. При цьому розви-

ток підгалузей, які є більш працемісткими, ніж виробництво зернових культур, майже не відбувається. Попри це Україна перебуває на межі продовольчої кризи [2].

При цьому зберігається ситуація низької ефективності правового регулювання діяльності зі здійснення сільськогосподарського виробництва, що підтверджується в тому числі низьким рівнем інвестування у цій сфері економіки країни. Однією з прогалин аграрного законодавства є, безсумнівно, конструкція договору купівлі-продажу незавершеного сільськогосподарського виробництва. Невирішеність проблем його застосування вимагає проведення наукових досліджень з метою вироблення пропозицій з удосконалення чинного законодавства.

Метою наукової статті є характеристика договору купівлі-продажу незавершеного сільськогосподарського виробництва задля формування пропозицій з удосконалення чинного законодавства.

Аналіз наукових досліджень, публікацій у періодичних наукових виданнях свідчить про неналежну увагу представників науки аграрного права до предмета даної наукової статті. Здебільшого проблеми застосування договору купівлі-продажу незавершеного сільськогосподарського виробництва (так званий договір «посівів») розглядаються в аспекті економічних досліджень (виділимо наукові розробки Ю. І. Боярського, Т. І. Зайцевої, П. І. Савічевої, Ю. І. Ярмагасєва та ін.) чи досліджень з питань податкового права.

Тоді як сутність такого договору лежить, передусім, у площині аграрного права, при цьому належну увагу цій проблематиці ще й досі вченими не приділено, що зумовило актуальність вибору теми цієї наукової статті.

Виклад основного матеріалу. Конструкція договору купівлі-продажу незавершеного сільськогосподарського виробництва чинним законодавством прямо не визначена. Невирішеним є питання: чи виникає право власності на посіви (а також незавершене виробництво з підготовки ґрунту до посівної діяльності), коли право власності або право користування на землю припиняється (наприклад, завершився договір оренди земельної ділянки).

Відповідно до змісту статті 189 Цивільного кодексу України, продукцією, плодами та доходами є все те, що виробляється, отримується з речі або набувається від використання речі [3].

Згідно зі статтею 775 Цивільного кодексу України, право власності на плоди, продукцію і доходи, набуті в результаті використанні речі, яка передана у найм, належить наймачу [3].

Відповідно до пункту «б» частини 1 статті 95 Земельного кодексу України землекористувач має право на посіви та насадження сільськогосподарських та інших культур, на вироблену продукцію [4].

Предметом договору купівлі-продажу незавершеного сільськогосподарського виробництва є результати здійснення первинної обробки ґрунтів з відповідним висіванням рослинницьких культур. Враховуючи, що конструкція такого договору чинним законодавством прямо не визначається, необхідно встановити, що розуміється під поняттям сільськогосподарського виробництва.

Однак при цьому сільськогосподарське виробництво має декілька підгалузей, до яких належить, зокрема, і садівництво, і виноградарство, і тваринництво, і городництво. Так, ст. 14.1.235 Податкового кодексу України встановлюється, що сільськогосподарський виробник – це «юридична особа незалежно від організаційно-правової форми, яка займається виробництвом сільськогосподарської продукції та/або розведенням, вирощуванням та виловом риби у внутрішніх водоймах (озерах, ставках та водосховищах) та її переробкою на власних чи орендованих потужностях, у тому числі власновиробленої сировини на давальницьких умовах, та здійснює операції з її постачання» [5].

При цьому реалізація таких видів діяльності у своїй основі має використання унікальної категорії земель сільськогосподарського призначення, які є основою виробництва, є незамінними за своїми природними властивостями.

І саме з метою використання земель сільськогосподарського призначення з найбільшою ефективністю з точки зору задоволення публічного інтересу, який полягає у забезпеченні продовольчих потреб населення України, розвитку галузі з метою активізації експортно-імпоротної діяльності, на практиці поступово формується практика застосування договору купівлі-продажу посівів як одного з різновидів договорів купівлі-продажу незавершеного сільськогосподарського виробництва. Відповідно до Методичних рекомендацій з інвентаризації основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів, розрахунків та незавершеного виробництва сільськогосподарських підприємств посіви належать до незавершеного виробництва [6].

Вочевидь, існують ситуації, коли суб'єкт господарювання на етапі здійснення посівної діяльності усвідомлює, що подальше оброблення землі є для нього неможливим чи навіть збитковим, у таких умовах з метою збереження врожаю, забезпечення реалізації публічного інтересу доцільним є застосування такої категорії, як договір купівлі-продажу посівів.

Фактично предметом такого договору є не майнові права на використання земельної ділянки, а незавершене сільськогосподарське виробництво, яке у разі належного подальшого використання, за оптимальних природних умов у майбутньому дасть відповідний прибуток.

Враховуючи, що за договором купівлі-продажу посівів, предметом якого є не майнові права на земельну ділянку, а незавершене виробництво, зрозуміло, не вимагається дотримання письмової форми договору з подальшим нотаріальним посвідченням і його державною реєстрацією. Однак, враховуючи вартість предмета договору, його триваючий характер виконання, який обмежується відповідним сезоном посівних робіт та робіт зі збирання врожаю, доцільнішим задля усунення можливих спірних питань дотримання вимог правомірності укладення такого правочину необхідне дотримання простої письмової форми договору, що передбачається статтею 208 Цивільного кодексу України [3].

Істотними умовами договору купівлі-продажу посівів, на нашу думку, доцільно визначити: предмет договору – це незавершене виробництво посівів рослинницьких сільськогосподарських культур; строк договору – як правило, строк обмежується етапом збирання врожаю (так, відповідно до ст. 137.4.1 звітний податковим періодом для сільськогосподарських товаровиробників може бути обрано період з 1 липня минулого звітного періоду по 30 червня поточного звітного періоду [5]).

Окрім того, що даний договір за своєю сутністю є договором із передачі речей (майна) у власність, його істотною умовою має бути визначення ціни товару та форми розрахунків між сторонами (при цьому видається за доцільне передбачити можливість здійснення розрахунків і в натурі, а також шляхом виконання зустрічного зобов'язання у вигляді виконання робіт чи надання послуг).

Обов'язковим додатком до договору купівлі-продажу посівів є акт приймання-передачі товару, в якому вказується момент набуття юридичної сили правочином, площа засівів, які рослинницькі культури посаджені тощо.

Постає очевидне питання: в чому мають бути переваги і зацікавленість суб'єктів господарювання укладати договори купівлі-продажу посівів, адже, з огляду на положення чинного податкового законодавства, продаж такого врожаю, що буде отриманий на підставі такого договору, не звільняється від оподаткування податком на додану вартість, а також податком на прибуток (ст. 165.1.24 Податкового кодексу України) [5].

Адже, відповідно до зазначеної норми Податкового кодексу України, особа, яка збрала врожай внаслідок реалізації договору купівлі-продажу посівів, отримала врожай не від власної діяльності, а від діяльності, яка була започаткована іншим суб'єктом правовідносин.

Такий підхід законодавця має своїм наслідком незацікавленість сільськогосподарських товаровиробників, які мають досить потужне виробництво, до викупу об'єктів незавершеного виробництва, що своїм наслідком має приховану збитковість галузі, яка статистично відображається як втрата врожаю через «погані погодні умови», а на практиці виявляється у тому, що землі, які належать державним та комунальним особам публічного права, належним чином не обробляються через брак фінансування, а також через недосконалість чинного законодавства, яке виявляється низько ефективним у частині стимулювання інвестицій у розвиток сільськогосподарського виробництва в Україні.

Висновки. Враховуючи вищезазначене, вбачається за доцільне активізувати діяльність зі стимулювання сільськогосподарських суб'єктів господарювання до викупу об'єктів незавершеного виробництва.

Для цього видається за доцільне доповнити главу 54 Цивільного кодексу України окремим параграфом «Договір купівлі-продажу посівів», де визначити сутність та істотні умови такого право-

чину. Зокрема, пропонується встановити, що за договором купівлі-продажу посівів одна сторона (покупець), яким є сільськогосподарський виробник, купує посіви (як результати чужої незавершеної сільськогосподарської діяльності) у покупця (власника земельної ділянки чи іншої особи, уповноваженої на її використання) з метою подальшої обробки земельної ділянки за її цільовим призначенням. Додатково необхідно визначити, що у покупця за договором купівлі-продажу посівів виникає право власності на зібраний врожай. Крім того, особливої уваги вимагає визначення ціни договору як істотної його умови, що може полягати не лише у грошовій формі, а й у натурі чи у вигляді виконання зустрічних зобов'язань.

З метою стимулювання сільськогосподарських виробників до укладення договорів купівлі-продажу посівів, що в тому числі має на меті забезпечення ефективності використання земель сільськогосподарського призначення державної чи комунальної форм власності, доцільно внести зміни до чинного податкового законодавства України, де визначити, що звільняються від сплати податку на прибуток сільськогосподарські виробники, які виростили продукцію на земельній ділянці, отриманій унаслідок укладення договору купівлі-продажу посівів.

Список використаних джерел:

1. Без збитків : названі найвигідніші види бізнесу в Україні // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.etcetera.media/bez-zbitkiv-pazvani-nayvigidnishi-vidi-biznesu-v-ukrayini.html>
2. Сільське господарство України: напередодні продовольчої кризи // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://forbes.net.ua/ua/opinions/1401679-silke-gospodarstvo-ukrayini-paperedodni-prodovolchoyi-krizi>
3. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.
4. Земельний кодекс України : Закон України від 25 жовтня 2001 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2002. – № 3-4. – Ст. 27.
5. Податковий кодекс України : Закон України від 02 грудня 2010 року // Голос України. – 2010. – № 229-230.
6. Про затвердження Методичних рекомендацій з інвентаризації основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів, розрахунків та незавершеного виробництва сільськогосподарських підприємств посіви належать до незавершеного виробництва : лист Міністерства аграрної політики та продовольчої безпеки від 04 грудня 2003 р. №37-27-12/14023 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN11085.html

В статті автором піднімаються питання визначення та вирішення проблем нормативно-правового регулювання порядку та особливостей договору куплі-продажу посевів як різновидності незавершеного сільськогосподарського виробництва. Автором піднімаються проблеми оподаткування діяльності сільськогосподарських товаропроизводителів. Визначено, що діючим законодавством достатньо фрагментарно та не повністю вирішуються проблеми регулювання суспільних відносин, пов'язаних з куплею-продажем незавершеного виробництва. Автором підкреслюється необхідність формування спеціальних норм законодавства в частині визначення сутності договору куплі-продажу посевів та особливостей оподаткування результатів такої діяльності.

Ключевые слова: договір, незавершене сільськогосподарське виробництво, оподаткування, посіви, сільськогосподарський товаропроизводитель, ціна.

In the article the author raises questions of definition and the decision of problems of standard legal regulation of the order and features of the contract of sale and purchase of crops as a kind of unfinished agricultural production. The author raises the problems of taxation of agricultural producers. It is determined that the current legislation is rather fragmentary and incompletely solved problems of settlement of public relations associated with the purchase and sale of unfinished production. The author emphasizes the need to formulate special norms of legislation in terms of determining the essence of the contract of sale of crops and the features of taxation of the results of such activities.

Key words: contract, unfinished agricultural production, taxation, crops, agricultural commodity producer, price.

